

GASPARD

KOENIG

ROMAN

HUMUS

'DE VERRASSING VAN HET JAAR.' - *LE FIGARO*

Gaspard Koenig

Humus

Roman

Vertaald door Arthur Wevers

Uitgeverij Mozaïek – Utrecht

I

‘**R**egenworm. Die naam is niet echt vriendelijk en misschien zelfs een beetje beledigend. We kunnen het beter over de *Lumbricus* hebben als we hem enige wetenschappelijke waardigheid willen geven. Familie: *Lumbricidae*. Soort: *Lumbricus terrestris*. En die regenworm vertegenwoordigt de grootste dierlijke biomassa op aarde. Met andere woorden, als we ze allemaal op een weegschaal leggen zijn ze zwaarder, veel zwaarder zelfs, dan alle exemplaren van *Homo sapiens*, de olifant en de mier bij elkaar. Om een idee te geven van de hoeveelheid: er zijn er tussen de één en de drie ton per hectare, in elk geval in de bodem waar de mens niet met zijn vieze poten aan heeft gezeten.’

Door deze korte video van professor Marcel Combe op YouTube had Arthur zin gekregen om zijn gastcollege bij te wonen. Maar toen hij aankwam bij de reusachtige collegezaal, waar vrijwel niemand was en waar het nog nieuw rook, tussen de wanden van spaanplaat die de zaal een ‘natuurlijke’ uitstraling moesten geven maar die het skelet van staal en glas van de omringende gebouwen alleen maar beter deden uitkomen, tussen de studenten die over de verschillende rijen verspreid zaten en helemaal niet naar elkaar keken, zakte de moed Arthur in de schoenen. Zo had hij zich zijn studie agronomie niet voorgesteld.

Arthur vroeg zich af welk misverstand ervoor had gezorgd dat de landbouwuniversiteit AgroParisTech naar de betonnen woestenij van het Plateau de Saclay was verhuisd. Ouderejaars hadden hun eerste studiejaar nog doorgebracht

in het Château de Grignon, tussen driehonderd hectare weilanden en bossen. Daar hadden generaties studenten lammeren leren melken en in de bosjes liggen neuken. Maar Arthur moest twintig keer per dag poortjes openen met zijn pasje en de weg zien te vinden in anonieme gangen waar alleen de nummers op de deuren veranderden. Hij had nog nooit zo weinig van de natuur gezien als in de zes maanden dat hij nu op de opleiding zat. Buiten bromden alleen de bulldozers die de grond openreten. De studentenkamers leken op leslokalen, die op hun beurt op kleedkamers leken. Je bespaarde inderdaad veel tijd op deze campus waar alles te krijgen was, maar wat deed je met die tijd? Porno kijken of gewoon maar verder werken aan de beste chemische formules? Wie had er nou zin om iets te gaan drinken in een kantine die twee keer per dag werd schoongemaakt of om te gaan zingen in een studentencentrum dat als een vissenkomp in een soort middenberm was neergezet?

Al vanaf de eerste dag had Arthur het idee dat hij verbannen was. Vroeger was het Plateau de Saclay, iets ten zuiden van Parijs, een van de vruchtbaarste gebieden van Frankrijk geweest, maar nu was het getransformeerd tot een functionele woestijn, een industrieterrein waaraan nooit een einde kwam en waar de reclameborden waren vervangen door namen van *grandes écoles** als ‘Polytechnique’*, ‘Télécom’ of ‘École Normale Supérieure’*. Er werd beweerd dat de knapste koppen van Frankrijk, zowel studenten als onderzoekers, daar bijeen zouden worden gebracht. Maar wat gebeurt er met een knappe kop wanneer hij gevangen zit in een ruimte die meedogenloos geometrisch is, wordt verblind door de deprimerende neonlichten in de gangen en is verdwaald in een woud van hijskranen? Een geatrofieerde supermachine die zich wil vermenigvuldigen met

* Zie voor de betekenis de woordenlijst op p. 379.

andere supermachines om een wereld van supermachines te scheppen. Was dat de missie die men voor de toekomstige landbouwkundig ingenieurs van AgroParisTech in gedachten had? De juiste vaste formules over de regeneratieve landbouw leren zodat ze Franse boerderijen zonder gewetensbezwaren konden omtoveren tot vleesfabrieken met zonnepanelen?

Het meest perverse aan de ruimtelijke ordening waren wel de paar landelijke elementen die nog waren toegevoegd, alsof iemand op het laatste moment spijt had gekregen. De hijgende student die net de eindeloze trap vanaf het station had beklommen, belandde tot zijn verbazing eerst in een soort bosje en daarna in een rietland voordat hij op de geplaveide paden en tussen de gemaaide gazons terechtkwam. Op de campus zelf was er een keurig afgebakende sloot met een paar vierkante meter wilde natuur. Rond het minuscule kiezelstrandje stonden een paar slordige plukken gras en rietstengels die hun havannakleurige bloemen in boeketten opstaken, en op het water dreven een paar waterranonkels als gigantische madeliefjes. Een duivelspoel voor de wandelaar in het antropoceen.

Arthur had gezworen dat deze ballingschap hoe dan ook tijdelijk zou zijn. Zodra hij in het bezit was van het diploma dat de maatschappij van hem verlangde, was hij weer vrij. Wanneer iemand hem vroeg voor welk vakgebied hij na zijn studie zou kiezen, antwoordde hij dat hij zijn 'tuin zou bewerken'. Dat klonk wazig, maar hij meende het wel.

Arthur stond nog te aarzelen bij de ingang van de collegezaal. Hij was waarschijnlijk meteen weer vertrokken als hij de jongen met het keurig gekamde blonde haar en de geprononceerde jukbeenderen niet had opgemerkt. Alles in hem straalde gezondheid en gemoedsrust uit: zijn grijze T-shirt dat een mooi en gespierd lichaam deed vermoeden, zijn laptop die braaf dichtgeklapt op de tafel lag en de

onverstoorbare manier waarop hij zat te wachten zonder op zijn stoel te wiebelen of te tikken op zijn telefoon. Arthur vond hem eigenaardig, heel anders dan bijna al hun soortgenoten, die de hele tijd onrustig waren. Hij liep naar hem toe en klapte de stoel naast de zijne naar beneden. De jongen schoof zijn laptop opzij om plaats te maken en stak ongegeneerd zijn hand naar Arthur uit, alsof ze elkaar tegenkwamen bij een stand op de landbouwbeurs. Die spontaniteit was niet gebruikelijk, zelfs niet onder studenten. Vooral niet onder studenten.

‘Hoi. Kevin. Kevin zonder accent op de “e”.’

Vreemd, dacht Arthur, hij ziet er helemaal niet uit als een Kevin, en al helemaal niet als een Kevin zonder accent op de ‘e’. Hij had onmiddellijk spijt van deze domme gedachte en stelde zich op zijn beurt aan hem voor. Kevin glimlachte, maar zei niets. Ze klapten allebei hun laptop open. Het college zou zo beginnen. Titel: ‘Inzichten en uitdagingen van de geodrilologie’. Geodrilologie, de wetenschap van de regenworm. Dat betekende dat er voor dit college, dat geen onderdeel was van een verplicht vak, niet veel mensen waren komen opdagen.

‘Ik had misschien beter niet kunnen komen,’ mompelde Arthur, die opeens toch spijt had. ‘Ik moet morgen een essay inleveren.’

‘Dat moet je niet zeggen,’ antwoordde Kevin. ‘Regenwormen zijn cool.’

‘Waarom? Omdat je ze in stukken kunt hakken?’

‘Nee. Als je dat soort domme dingen doet, gaan ze dood.’

‘Waarom zijn ze dan cool?’

‘In de eerste plaats omdat ze hermafrodiet zijn. Dat komt niet veel voor bij dieren. Ik vond dat echt fascinerend toen ik kind was. Zowel mannetje als vrouwtje.’

‘In dat geval zijn slakken ook...’ zei Arthur, die opstond.

Te laat. Marcel Combe, ‘wereldwijd gerespecteerd deskundige’ volgens het aankondigingsaffiche, kwam binnen.

Arthur ging weer zitten. Waarom eigenlijk ook niet? Hij was nu al geïntrigeerd door de gastdocent. Hij had zich een laborant met een wasachtige teint voorgesteld, maar Combe was een oude leeuw van over de tachtig met een grote bos krullen, een heldere blik, het smoelwerk van een bokser en brede schouders. Hij was met zorg gekleed en zag er voornaam uit in zijn donkere pak. Zijn gestippelde das werd op zijn plek gehouden door een zilveren dasspeld. De regenwormen hadden hun eigen Jean Gabin.

Professor Combe genoot van het effect dat hij teweeg had gebracht. Met een zelfingenomen blik bekeek hij het verspreide publiek, en vervolgens bestudeerde hij het geavanceerde elektronische apparaat dat in het massief houten bureau op het podium was verzonken.

‘Ongelooflijk! Jullie worden wel verwend,’ zei hij met schorre stem.

Gemompel in de zaal. Studenten van de grandes écoles vinden het stiekem wel prettig wanneer ze eraan worden herinnerd hoe geprivilegieerd ze zijn.

‘Ze hebben heel wat regenwormen moeten vermoorden om deze campus te bouwen!’

Stilte. Arthur dacht aan de scène uit *Seven Years in Tibet* waarin de boeddhistische monniken in Lhassa de regenwormen met de hand redden voordat de fundering van een gebouw werd gestort. Westerse architecten namen zulke voorzorgsmaatregelen niet. Arthur wierp een tersluikse blik op Kevin, die rechtop bleef zitten en zijn vingers op het toetsenbord hield zodat hij meteen kon beginnen te typen zodra de informatie de moeite van het noteren waard was.

‘Ik zal me even voorstellen. Met de diploma’s zijn we snel klaar: ik ben nooit verder gekomen dan de lagere school. Ik ben begonnen als hovenier en heb alles in de praktijk geleerd. En daarna ben ik onderzoeksdirecteur geweest bij het INRA, dat ook hiernaartoe gaat verhuizen, naar een gebouw hiernaast, als ik het goed heb begrepen.

Ze krijgen prachtige laboratoria zodat ze nog minder tijd in het veld hoeven door te brengen. Dan kunnen ze nog meer onzin uitkramen.’

Zacht gegrinnik. Het INRA, het Institut National de la Recherche Agronomique, het nationaal instituut voor agronomisch onderzoek, was toch niet niks. Arthur vroeg zich af of ze met een wetenschappelijk genie of een gestoorde complotdenker te maken hadden. Kevin zat nog steeds voor zijn scherm te wachten, met een knipperende cursor in het maagdelijke document.

‘Zoals jullie weten zorgen wormen voor het grootste deel van het leven in de bodem. Met hun actieve spijsverteringsstelsel, dat hen in staat stelt iedere dag het equivalent van hun eigen lichaamsgewicht op te nemen, breken ze organische materialen af en zetten ze deze om in biogene elementen die weer planten kunnen voeden. Volgens schattingen deponeren regenwormen per jaar ongeveer driehonderd ton aan uitwerpselen per hectare. Ja, dat hebben jullie goed gehoord, driehonderd ton! In wezen bestaat de grond waarop jullie lopen, de aarde die jullie te eten geeft, voor een groot deel uit wormenmix, dat wil zeggen regenwormenstront. Daarom was de regenworm volgens de grote Charles Darwin ook het belangrijkste dier van de natuurlijke evolutie. Zonder de regenworm stort de hele boel in.’

‘Ach ja, Darwin,’ mompelde Arthur.

Oude herinneringen aan een biografie van Darwin kwamen weer boven.

‘Dat is zijn laatste boek,’ verklaarde hij ongevraagd aan zijn buurman. ‘Hij heeft de regenwormen in zijn tuin jarenlang bestudeerd.’

Kevin knikte.

‘... tweehonderdzeventig ton per hectare per jaar!’ riep de professor.

Arthur was de draad van het betoog kwijt. Hij schreef het getal gewoon maar op.

‘Darwin had alleen berekend hoeveel uitwerpselen er aan het oppervlak worden gedeponereerd. Ik ben de eerste die het totale gewicht van de wormenmix heeft berekend, dat wil zeggen inclusief de uitwerpselen onder de grond. De eerste sinds Darwin!’

Arthur en Kevin keken elkaar geamuseerd aan.

‘... daarom hoop ik maar dat jullie in het vervolg iets meer respect voor de regenworm zullen hebben.’

Marcel Combe had de toon gezet met zijn cijfers, referenties en formules die hij al duizend keer had herhaald, en dat had waarschijnlijk volstaan om een collegezaal vol boeren te imponeren. Maar zijn publiek bleef sceptisch. De studie agronomie bestaat voor een groot deel uit luisteren naar specialisten die uitleggen dat hun onderzoeksgebied van wezenlijk belang is maar ernstig tekort wordt gedaan en daarom veel meer geld zou moeten krijgen. Toen trok Marcel Combe zijn troefkaart tevoorschijn: de voortplanting bij de regenworm.

‘De zeden van de regenworm zijn buitengewoon fascinerend. In tegenstelling tot hun aquatische voorouders zijn wormen hermafrodit. Ieder individu is voorzien van een mannelijk geslachtsorgaan, soms in de vorm van een minuscule penis, en een vrouwelijk geslachtsorgaan.’

Kevin glimlachte veelbetekend naar Arthur.

‘De copulatie gaat kop aan staart. Die bezigheid kan een paar uur in beslag nemen, en dat werpt wel een ander licht op de prestaties van de mens!’

Slechts hier en daar wat zacht gegriinnik. Marcel Combes grappen sloegen duidelijk niet aan bij de studenten van AgroParisTech. Arthur dacht eigenlijk maar één ding, namelijk dat hij niet zo wilde eindigen. Als een schunnige oude wetenschapper.

‘De beide wormen gaan hun zaad uitwisselen en zorgen ervoor dat het zich niet met dat van de partner mengt. Daarna produceren beide regenwormen aan de vrouwelijke

kant eieren. Deze worden verpakt in een cocon die op de grond wordt achtergelaten. De bevruchting vindt daarna als het ware vanzelf plaats, in elk geval buiten het ouderlijke lichaam. Daarna wordt het embryo een larve en kruipt het wormpje, net als vele miljarden andere wormpjes in meer dan tweehonderd miljoen jaar, uit de cocon en wijdt hij zich aan zijn missie om onze bodem te verbeteren, hoewel wij hem daar niet echt erkentelijk voor zijn.’

Het was best een mooie afsluiting. Maar daarna moest Marcel Combe het helemaal verpesten.

‘In wezen is de voortplanting van de regenworm homo-seks en daarna ivf tussen dames.’

De collegezaal werd eindelijk wakker. ‘Wat denkt hij wel, die ouwe lul?’ riep Arthur tegen zijn buurman, die hartelijk zat te lachen. Verschillende studenten stonden verontwaardigd op. Ze lieten Marcel Combe in duidelijke bewoordingen weten dat je geen grappen kon maken over zulke onderwerpen. En zeker niet op die manier.

‘Maar dat bedoel ik helemaal niet veroordelend,’ zei hij onhandig. Hij was gewend aan een publiek van oudere akkerbouwers die deze ‘politiek incorrecte’ terzijdes juist erg waardeerden, zoals hij trots verkondigde.

Niemand had verwacht dat een gastcollege over de regenworm zoveel beroering zou veroorzaken. De studenten van AgroParisTech zijn goed opgevoed. Daarom volstonden de meesten met het versturen van woedende tweets #wormenfascist. Enkele studenten verlieten de zaal en dreigden met ergere vergeldingsmaatregelen. Arthur vroeg zich even af of hij ook moest vertrekken. Maar na een blik op zijn buurman, die rustig zat te wachten en het wel gemakkelijk leek te vinden, zag hij daarvan af.

‘Wind jij je daar niet over op?’ vroeg hij toch maar aan Kevin.

‘Nee, ik vind het juist grappig.’

De professor haalde een aarzelende hand door zijn witte

haardos. Mensen die jonger lijken dan ze zijn, worden veraden door de vlekken en plooiën van hun handen. Die krijgen de rimpels die de rest van het lichaam bespaard blijven. De aanblik van de verslagen Jean Gabin was voor niemand een overwinning.

Marcel Combe zuchtte. 'Ik zal nu de resultaten van vijftig jaar onderzoek met jullie delen...' vervolgde hij, zich vastklampend aan de dingen die hem misschien nog wel recht boden op een plek in deze wereld die hij niet meer begreep. Vijftig jaar waarin hij regenwormen had betast, geobserveerd, gemeten en ontleed in weilanden en laboratoria. Vijftig jaar waarin hij wetenschappelijke artikelen had gepubliceerd die alleen werden gelezen door een handvol obscure geodrilologen. Vijftig jaar waarin hem spottende opmerkingen of ongemakkelijke blikken ten deel waren gevallen wanneer iemand hem vroeg wat voor werk hij deed.

Arthur werd meegesleept door het betoog, dat met een kille strengheid werd afgestoken en ondersteund met cijfers en grafieken. Hij ontdekte een heel ondergronds universum. De oneindige ruimte die de filosofen zo fascineert, bevindt zich niet boven ons hoofd maar onder onze voeten. Regenwormen transformeren de bodem in een doolhof van wegen, kruispunten, putten en schuilplaatsen. Iedere vierkante meter grond herbergt vijf meter aan gangen, een stelsel dat nog dichter is dan dat van de piramiden. Dankzij deze gangen kunnen de voedingselementen die noodzakelijk zijn voor het leven doordringen tot de ingewanden van de aarde en kan het regenwater worden afgevoerd en opgeslagen. Zonder deze complexe architectuur ontstaat er bodemverdichting, stroomt het water over het aardoppervlak en krijgen planten geen voeding.

Regenwormen zijn blinde farao's. Ze nemen de tijd om te leven, zijn aan niemand verantwoording verschuldigd en zijn meester van hun biologische klok. Ze vluchten voor het licht en doorkruisen langzaam hun koninkrijk door hun

spieren samen te trekken en uit te rekken, als accordeons. Ze lopen niet de kans om te stikken: ze ademen door hun huid. Om aan niets gebrek te hebben, deponeren ze hun uitwerpselen, die ze weer opnemen nadat deze zijn gefermenteerd. In de winter doen ze een winterslaap, opgerold in een bol die in een diepe lethargie verzonken is. In de zomer vluchten ze voor de hitte en komen ze bijeen in kamers waar het koel is, om steeds verder in de diepte af te dalen wanneer de temperatuur van de grond stijgt. Ze discussiëren terwijl ze wachten tot de droogte voorbij is. Wanneer ze na twee of drie jaar sterven en hun opwachting maken bij Osiris, die de harten weegt, zijn zij de winnaars: ze hebben er vijf.

Natuurlijk heb je regenwormen en regenwormen. Er zijn in totaal meer dan vijfduizend verschillende soorten en ze komen op alle continenten voor. Professor Combe had ze uitgebreid bestudeerd. Hij had hun biopaleogeografische lot nauwgezet gereconstrueerd aan de hand van de platentektoniek. In alle uithoeken van de wereld had hij ze onderzocht. Hij had een oneindige hoeveelheid experimenten bedacht.

Kevin bleef onophoudelijk typen op zijn toetsenbord. Arthur was vooral gecharmeerd van de wetenschappelijke nederigheid die aan de opschepperij van de oude redenaar ten grondslag lag. Marcel Combe bleef maar benadrukken dat de geodrilologie en het bodemonderzoek in het algemeen nog in de kinderschoenen stonden. Het staat in elk geval wel vast dat de beoefening van de geodrilologie, een discipline die onbekend is bij het grote publiek en waar andere onderzoekers op neerkijken, tot bescheidenheid noopt.

‘Niemand kan op dit moment beschrijven hoe een aardkluit werkt,’ verklaarde de professor. ‘Als je met een microscoop kijkt, zie je een werkelijk ongekende diversiteit. Nog geen duizendste van een millimeter lijkt op een andere. Je vindt bacteriën, gisten, dode organische moleculen, mine-

rale deeltjes, kortom, miljoenen uiteenlopende elementen die we bijna allemaal niet kennen. En toch werkt een aardkruit op een of andere manier! Ze ademt zuurstof in en stoot kooldioxide uit. Hoe? Door welk biofysicochemisch wonder? Niemand die het weet.’

In een tijd waarin iedere *geek* het deed voorkomen alsof hij de wereld opnieuw aan het uitvinden was, vond Arthur het een hele troost dat hij in Marcel Combe een echte wijze had gevonden: een nieuwsgierige geest die weet dat hij het niet weet.

Na dit tamelijk technische college van meer dan anderhalf uur was het incident vergeten, maar de aandacht van de studenten van AgroParisTech ook merkbaar verdampt. Toen hij om zich heen keek, zag Arthur dat op de meeste laptops Facebook- of Insta-pagina’s waren geopend. Zelf was hij ondertussen zijn mails aan het beantwoorden.

De collegezaal werd weer wakker door een lange tirade van Marcel Combe, die met de hoogdravendheid van een oude acteur beschreef van welke ecologische ramp ze getuige waren. Door diep ploegen en het overmatige gebruik van pesticiden was de regenwormenpopulatie in het grootste deel van de landbouwgrond afgenomen tot enkele tientallen kilo’s per hectare. Daardoor werd de grond bovengrond, een compacte en verarmde bodem, een gigantische plank waarop mest werd gestort opdat er commerciële producten in de vorm van smaakloze planten konden worden geoogst. Dat leidde weer tot aardverschuivingen, de uitputting van de grondwatervoorraad en natuurlijk een duizelingwekkende verarming van de ecosystemen. De ‘technowetenschap’, zei Marcel Combe, had de wetenschap de rug toegekeerd; de natuurlijke vruchtbaarheid was verwoest door het agro-industriële productivisme; en de mensheid had het subtiele evenwicht dat in miljoenen jaren biologische evolutie was ontstaan, binnen een paar decennia weten te verstoren. ‘Zonder regenwormen,’ vatte

Marcel Combe samen, 'is er helemaal geen aarde. De astrofysicus Hubert Reeves heeft niet voor niets verklaard dat de verdwijning van de regenworm minstens even verontwaardigend is als het smelten van de gletsjers.' Arthur voelde zich terneergeslagen. Nu zou hij pas echt last krijgen van aanvallen van eco-angst.

Maar toch kon de regenworm, zei Marcel Combe, die zijn toehoorders niet wanhopig wilde stemmen, ook onze beste bondgenoot worden. Je kunt hem om te beginnen herintroduceren door hem in de grond te inoculeren, een methode die een eeuw geleden is ontdekt door een zekere meneer Ashmore, een boer uit Nieuw-Zeeland. Bovendien kun je hem aan het werk zetten en het afval van de mensheid laten afbreken. Professor Combe begon aan een lofzang op de wormencompostering, waarbij organisch afval, van karton tot aardappelschillen, aan een kolonie wormen wordt gevoerd en een paar maanden later een fijne en geurloze wormenmest kan worden geoogst, zwart poeder waarmee je potplanten en de moestuin kunt bemesten. 'Voor particulieren zijn er tegenwoordig fraaie meubels die je in de keuken kunt zetten,' preciseerde Marcel Combe, 'een gestapelde laag bakken of lades. Je doet het afval in de bovenste bak en kunt de humus in solide of vloeibare vorm oogsten in de onderste bak.'

'Zie je het al voor je, zo'n ding in je studentenkamer?' vroeg Arthur zacht.

'Dan flikkert een of andere sukkel dat ding natuurlijk per ongeluk om,' zei Kevin. 'Leg dat maar eens uit aan de huismeester. Duizenden groene wormen door de hele kamer.'

Arthur liet een geforceerd lachje horen en kreeg een verwijtende blik van Marcel Combe.

'Daar lach je vast niet meer om,' vervolgde de professor, 'wanneer je meer te weten komt over de industriële mogelijkheden van de wormencompostering, die ik dan tot lumbricusindustrie zal omdopen.'

Dat was het moment waarvan hij droomde. De droom

van Marcel Combe en zijn regenwormen die de zondige mensheid redden.

‘Je zou fabrieken kunnen bouwen waar miljarden wormen in gigantische bakken voor ons aan het werk zijn. Wormencompostering, wormenfiltering, wormensortering: alles kan met die dieren. Ik heb de proeven al gedaan. Die bevestigen mijn ideeën. Qua investering is er maar een duizendste, een miljoenste nodig van de bedragen die tegenwoordig worden gespendeerd aan digitale onzin om de bodemvruchtbaarheid te verbeteren, stadsafval te recyclen, rioolwater te zuiveren, dierlijke mest te composteren en het mestoverschot weg te werken. Met andere woorden, om bijna al onze problemen op te lossen. Ik vind het alleen wel spijtig dat ik dat niet meer zal meemaken. Voordat de wormen ons zullen voeden, ben ik voer voor de wormen.’

Arthur hoorde hier en daar gegrinnik. Marcel Combe was opgestaan en staarde voor zich uit, over de hoofden van de studenten die in hun neus zaten te peuteren of een post liketen. Hij stond daar eenzaam op zijn podium. Hij wist dat niemand erin geloofde. Te mooi om waar te zijn.

‘Wat is de mens?’ riep Marcel Combe, die van geen ophouden wist. ‘*Homo sapiens*. Etymologisch gezien ligt dat dicht bij humus. Daarom zal humus de mensheid redden.’

Deze laatste zin werd onthaald op een verveeld applaus. Arthur klapte enthousiast. Kevin ook. Hun welwillende reactie was misschien een schrale troost voor de patriarch van de regenwormen.

‘Ik beantwoord geen vragen,’ zei Marcel Combe hautain terwijl hij zijn papieren bij elkaar raapte.

De twee jongens bleven na afloop van het gastcollege met elkaar praten. Het enthousiasme van de een versterkte dat van de ander. Als ze elkaar niet hadden leren kennen, zou dit college waarschijnlijk zijn opgegaan in de stroom van de dagelijkse colleges. Maar ze hadden daar een voorwendsel

gevonden om vrienden met elkaar te worden.

Tijdens de lange avonden op het Plateau de Saclay deden ze hun best om meer te weten te komen over de regenworm. Ze abonneerden zich op de schaarse gespecialiseerde blogs en lazen de bijbel die Marcel Combe had gepubliceerd. Ze bladerden door de gespecialiseerde publicaties en vertelden elkaar over hun incidentele vondsten. Arthur breidde zijn zoektocht uit naar de geschiedenis en de letterkunde, vroeger zijn favoriete vakken. Het leverde niet veel op. Cleopatra was zich nog wel bewust van de rol die de regenworm speelde bij de bodemvruchtbaarheid in de Nijlvallei en kende hem een halfgoddelijke status toe, maar verder gaven vorsten de voorkeur aan de adelaar, de leeuw, de bij of de salamander. Schrijvers leken evenmin veel belangstelling te hebben. Victor Hugo wijdde een alexandrijn aan hem en schonk een literair leven aan een ‘regenworm die verliefd was op een ster’, maar dat was niet erg vleidend. De regenworm stond voor Ruy Blas, een vage lakei, terwijl de ster natuurlijk de koningin van Spanje was. Typisch iets voor een schrijver uit de romantiek om een dood hemellichaam boven de bron van al het leven te verkiezen.

Arthur en Kevin deelden het zeldzame genoeg om een vrijwel onontgonnen onderzoeksgebied te ontdekken. Zo ontstond er tussen hen al snel de medeplichtigheid van ontdekkingsreizigers. Ze namen zich plechtig voor de regenworm niet in de steek te laten. Om hun loopbaan en hun leven op een of andere manier aan hem te wijden.

’s Avonds ontvluchtten de twee jongens hun mistroostige kamer in het Huis van de Landbouwkundig Ingenieurs en gingen ze bier drinken op het terras van de school, op de bovenste etage van het hoofdgebouw. Ze liepen langs de plek die gereserveerd was voor de armetierige moestuinen en leunden over de reling. Daarvandaan zagen ze de bossen bij een benedictijnenklooster dat de peri-urbanisatie van de

Essonne wonderbaarlijk genoeg had overleefd. De donkere massa van het bos vertoonde strepen door het luchtspoor van de toekomstige metro van de Grand Paris Express en was in de verte omgeven door de halo van de stad. De natuur, die nog even uitstel van executie had gekregen, nodigde uit tot filosoferen. Ze probeerden de wereld niet te veranderen, zoals de generaties voor hen. Ze keken toe terwijl de wereld verging en probeerden te bedenken welke rol ze bij de aanstaande instorting moesten spelen.

Zo oreerde Arthur over de gesel van de overvloed, met de onechte wanhoop van de twintiger, die nog kan doen alsof hij niets gelooft omdat hij nog in zichzelf gelooft. Hij was het als enig kind gewend om eenzame monologen af te steken en had nu eindelijk publiek. Daar stond hij dan 's nachts, met een gezicht dat van onderen werd verlicht door de spotjes in de vloer. Hij fulmineerde tegen het productivisme, voer uit tegen de eindeloze vermenigvuldiging van onze behoeften en bepleitte de soberheid voor iedereen. Om de huidige wereld te beschrijven greep Arthur terug op de cijfers van Jean-Marc Jancovici ofwel 'Janco', de ingenieur die werd aanbeden door serieuze jongeren, in een poging vat te krijgen op de omvang van de ramp die hun ouders aan hen hadden doorgegeven. Om de wereld van morgen te schetsen verwees hij naar Epictetus, Rousseau en Élisée Reclus. Er was bij hem geen sprake van pedanterie. De klassieke auteurs maakten gewoon deel uit van zijn vertrouwde omgeving; hij citeerde hen zoals je de woorden van een dronken vriend aanhaalt, zonder echt te weten of je ze serieus moet nemen.

Arthur had een voorliefde voor Henry David Thoreau, die een paar jaar als semikluizenaar aan de oevers van het meer van Walden in de wildernis van Massachusetts had doorgebracht. Dat was nou iemand die de soberheid tot haar uiterste consequenties had doorgevoerd. Hij was vooral bezig met dingen elimineren in plaats van met accumuleren,

leefde in één vertrek met drie stoelen (‘een voor eenzaamheid, twee voor vriendschap en drie voor gezelschap’), onthield zich van alle opwekkende middelen (waaronder koffie omdat die het ochtendlicht verpestte) en weigerde zelfs een mat (waar had hij die voor nodig? de aarde is niet vies). In zijn moestuintje had hij zelfs, zonder het te weten, als eerste de techniek toegepast van de directzaai, zaaien zonder grondbewerking. Was Thoreau een libertariër, een anarchist, een dichter of een filosoof? Dat kon Arthur weinig schelen. Voor hem vertegenwoordigde hij het ideaal van een vrij man.

Van zijn vader, die advocaat was, had Arthur niet alleen de welbespraakttheid geërfd, maar ook een voorkeur voor vragen die eindigden met een beletselteken en een zeker cynisme op het vlak van de politiek, waardoor hij zich verre hield van militantisme. Nadat hij de middelbare school had afgerond aan het Lycée Henri-IV was hij uit een soort opschepperij aan de *classes préparatoires** voor agronomie begonnen omdat hij zijn persoonlijkheid van eigenaardige intellectueel wilde cultiveren. Ze hadden hem de *classes préparatoires* voor Letteren of de École Normale Supérieure geadviseerd omdat die aansloten bij zijn voorliefde voor schrijvers die al langer dan een eeuw dood waren en niemand meer op stang joegen met hun ego, maar wier ideeën daardoor nog springlevend waren. Arthur was echter niet dol op de gebaande paden. Hij had geen hoge dunk van zijn toekomstige studiegenoten, leerling-filosofen die uitvoeren tegen de *degrowth* terwijl ze nog niet in staat waren een prei te planten. Hij was bang dat zijn intieme overtuigingen zouden verwateren wanneer hij in aanraking kwam met het kuddegedrag van de onechte rebellen. Hij zag ook niet voor zich hoe hij de kost zou moeten verdienen met het produceren van kritische ideeën. Hij wilde geen exegeet worden van beroep en ook geen fanaat van de geboden. Als de filosofie geen genoeg meer nam met het

interpreteren van de wereld en voortaan als missie had de wereld te veranderen, was het tijd de mouwen op te stropen.

Arthur was dus overgestapt naar de exacte afdeling om biologie en aardwetenschappen te studeren. Het had hem weinig moeite gekost om te worden aangenomen door AgroParisTech. Daar zou hij tenminste meester zijn over zijn ideeën en hoefde hij deze niet om te zetten in een kruistocht of een carrièreplanning. Net als Thales, die zo trots was op de opbrengst van zijn olijfbomen of Montaigne op zijn mooie rijen met meloenen, wilde hij aan het einde van zijn werkdag rouwranden onder zijn nagels hebben. Hoewel hij ervan overtuigd was dat zijn inspanningen uiteindelijk nutteloos waren en dat een groot deel van de soorten de zesde uitstervingsgolf niet zou overleven, zou hij zijn bijdrage leveren, vooraan in de frontlinie en niet verscholen achter de boeken en tijdens symposia.

Kevin, die net zo zwijgzaam was als Arthur spraakzaam, luisterde naar de tirades van zijn studiegenoot, nieuwsgierig als een kind dat kijkt hoe een mug met zijn kop tegen het raam blijft vliegen. Hij bewonderde zijn eruditie, maar zag er het nut niet echt van in. Hij was het altijd wel met hem eens en voelde niet de behoefte zich in alle tegenstrijdigheden te verdiepen. Hij bedacht hoe vermoeiend die voortdurende verontwaardiging moest zijn en bood zijn vriend zijn waardevolste bezit aan: zijn geregelde, trouwe, kalmerende aanwezigheid. Hij zoog Arthurs woorden op zoals goede grond water absorbeert.

Kevin was ook op geen enkele manier voorbestemd om landbouwkundig ingenieur te worden, maar dan om heel andere redenen. Zijn ouders waren eenvoudige landarbeiders, zijn moeder tijdelijk medewerkster bij een kaasfabriek waar ze elke dag gefermenteerde lammerenmelk verpakte, en zijn vader tractorbestuurder bij een coöperatie, waar hij afhankelijk van het seizoen en de drukte betaald kreeg.

‘Goed gedocumenteerd, ambitieus, soms heel grappig, vaak somber en altijd meeslepend.’ – *Le Canard enchaîné*

**‘Een ironische en briljante roman die aan Balzac herinnert...
De verrassing van het jaar’ – *Le Figaro***

Beste vrienden Kevin en Arthur kiezen ieder hun eigen pad om de klimaatcrisis te lijf te gaan. Kevin begint een startup voor afvalverwerking met regenwormen. Hij komt terecht in de glamoureuze wereld van machtige techneuten en celebrities.

Arthur trekt zich terug op een afgelegen boerderij om zelfvoorzienend te leven. Geleidelijk radicaliseert hij en trekt hij een groep extremistische jongeren aan.

Humus gaat over de urgentie die twee twintigers voelen om de wereld te verbeteren, en alle idealisme, daadkracht en frustratie die ze ervaren in hun zoektocht. Het boek is een bestseller geworden in Frankrijk en er zijn meer dan 100.000 exemplaren verkocht. *Humus* stond op de shortlist voor de Prix Goncourt.

Gaspard Koenig (1982) is filosoof, liberaal politicus en auteur van vijf romans. In 2022 heeft hij zich kandidaat gesteld voor de presidentsverkiezingen. *Humus* markeert zijn internationale doorbraak.

NUR 302

WWW.UITGEVERIJMOZAÏEK.NL